

Таҳлили натиҷаҳои назарсанҷӣ оид ба “Вазъи пасандозҳои муҳлатнок, пешниҳоди қарз ва интиқоли маблағҳои пулӣ дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19”

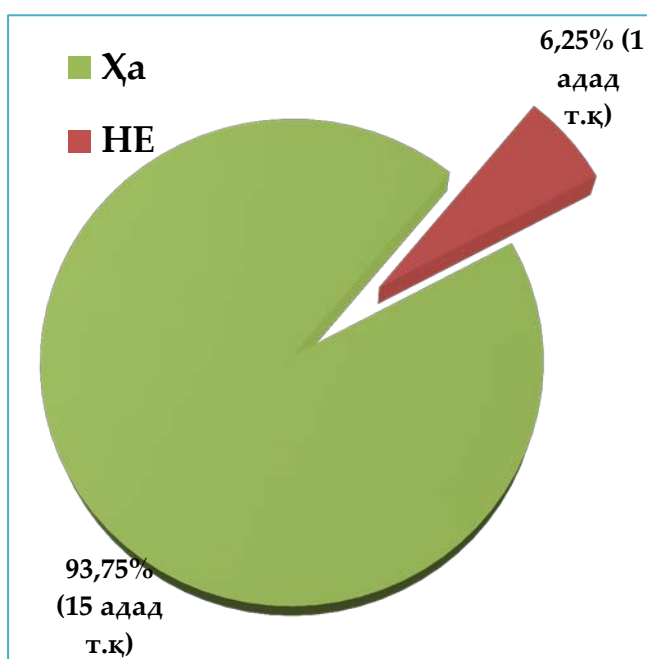
Пажӯҳишгоҳи илмӣ – тадқиқоти БМТ бо мақсади муайян намудани вазъи пасандозҳои муҳлатнок, пешниҳоди қарз ва интиқоли маблағҳои пулӣ дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19” дар 16 адад ташкилотҳои қарзии молиявии кишвар, назарсанҷӣ гузаронид. Тибқи маълумотҳои ҷамъбасти назарсанҷӣ таҳлил гузаронида шуда, натиҷаҳои бадастомада ба хонандагон пешниҳод карда мешавад.

Қабл аз ҳама, зикр кардан бамаврид аст, ки ба таври расмӣ аввалин ҳодисаи бемории сироятии коронавирус “COVID - 19” дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 30 апрели соли 2020 ба қайд гирифта шудааст. Дар давраи густариши бемории мазкур, ҷиҳати пешгирӣ ва коҳиш додани доираи паҳншавии пандемияи “COVID - 19” дар ҳома зарурат пеш омад, ки аз як ҷониб фаъолияти як қатор корхона ва соҳаҳои хизматрасонӣ, аз қабилӣ тарабхонаҳо, ошхонаҳо, бозорҳо, мағозаҳо (бо истисноӣ мағозаҳои хӯрокворӣ), марказҳои хизматрасониҳои маишию фарҳангӣ ва ғайра дар кишвар муваққатан баста шаванд. Аз ҷониби дигар, дар давраи густариши пандемияи зикршуда 15 адад (93,75%) ташкилотҳои қарзии молиявӣ, ки дар назарсанҷӣ иштирок доштанд, ба як қатор мушкилиҳо дучор гаштанд. Бояд таъкид кард, ки густариши пандемияи “COVID - 19” аз як тараф ба фаъолияти истеҳсолию хизматрасонии субъектҳои иқтисодиёт таъсири манфӣ расонидаст, аз тарафи дигар бошад, натиҷаи паёмади фаъолияти ин субъектҳои иқтисодиёт, бечуну чаро ба раванди хизматрасониҳои ташкилотҳои қарзӣ, бетаъсир намонад. Ҳол он ки дар давраи густариши бемории зикршуда ташкилотҳои қарзии молиявӣ зимни хизматрасониҳои қарзӣ, пасандозҳо, интиқоли маблағҳои пулӣ бо як қатор мушкилиҳо мувочах гаштанд.

Тибқи ҷавобҳои додашудаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ ба саволи варақаи назарсанҷӣ - “Оё ташкилоти Шумо дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19” бо мушкилиҳо дучор

шудааст?" муайян гардид, ки теъдоди умумии ташкилотҳои қарзии молиявӣ дар назарсанҷӣ иштирокнамуда 16 ададро ташкил дода, 15 адади онҳо (93,75%) иброз доштанд, ки дар давраи густариши пандемияи "COVID - 19" бо мушкилиҳо дучор гаштанд. Танҳо 1 адад ташкилоти қарзӣ (6,25%) - ҶДММ ТАҚХ "Душанбе сити" дар рафти назарсанҷӣ иттилоъ дод, ки дар давраи паҳншавии бемории сироятии коронавирус – "COVID - 19" бо мушкилиҳо дучор нашудааст.

Диаграммаи 1. Теъдоди дучоршавии ташкилотҳои қарзӣ бо мушкилиҳо дар давраи густариши пандемияи "COVID - 19"

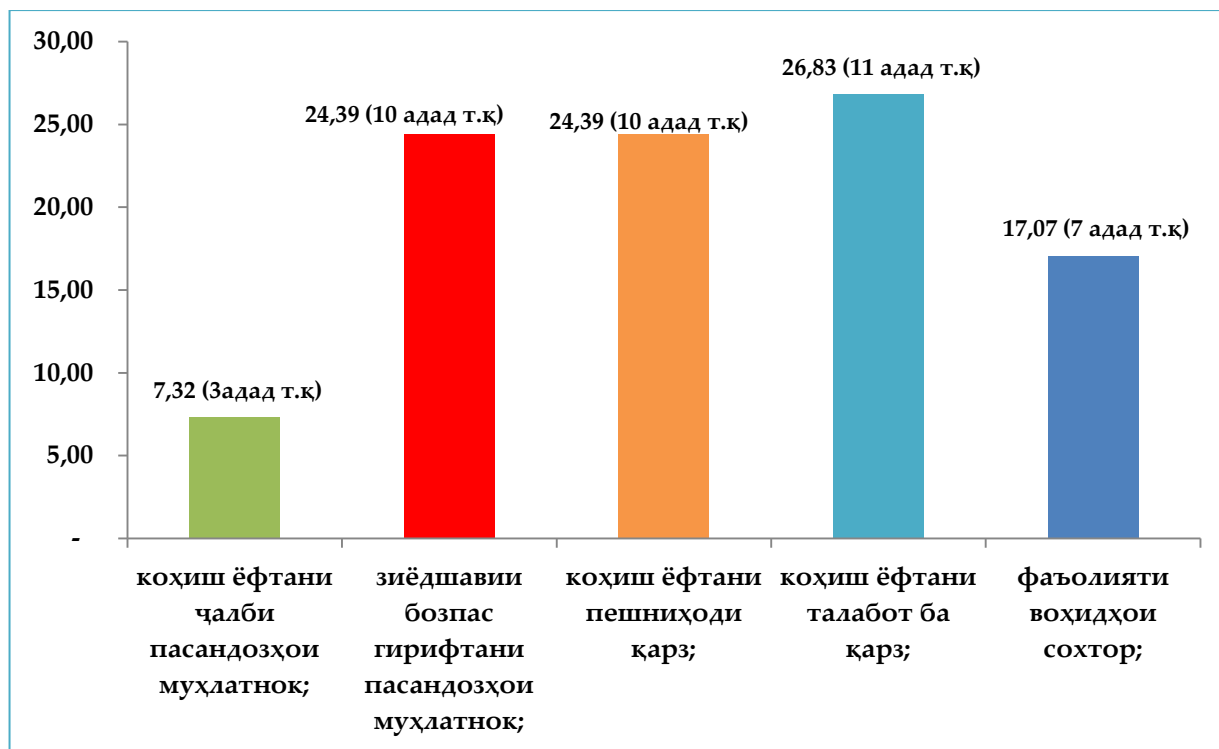

Дар маҷмӯъ бояд арзёбӣ намуд, ки коэффитсиенти умумии дучоршавии ташкилотҳои қарзӣ бо мушкилиҳо дар давраи густариши пандемияи "COVID - 19" 93,75 фоизро ташкил медиҳад. Ба ин андоза баланд будани коэффитсиенти мазкур аз он гувоҳӣ медиҳад, ки дучоршавии ташкилотҳои қарзӣ ба мушкилот метавонад

ба сатҳи муътадили хизматрасониҳои онҳо ба мизочон таъсири манфӣ расонад.

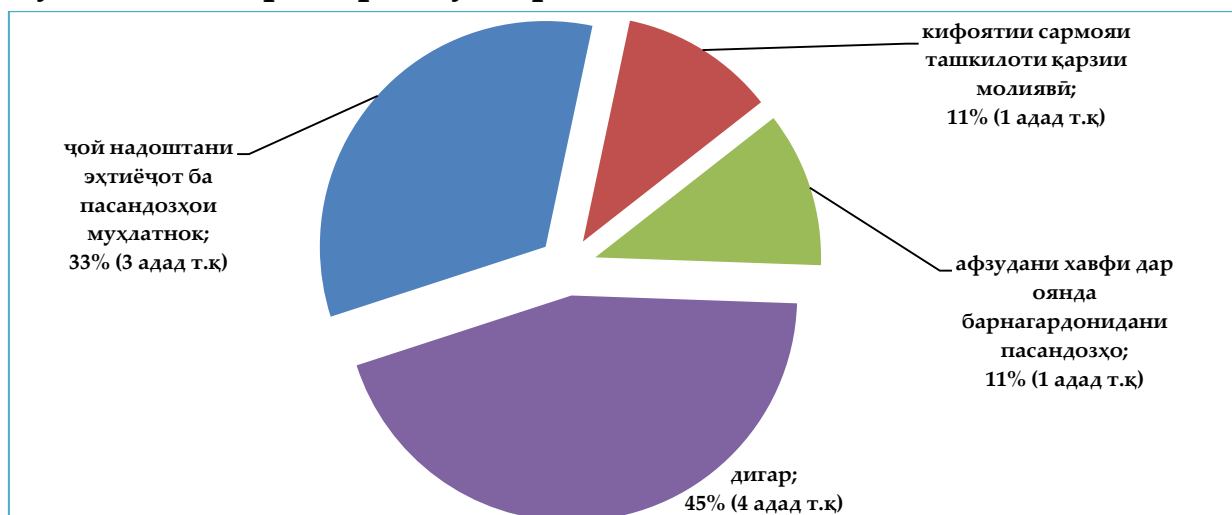
Теъдоди 15 адад ташкилотҳои қарзии молиявӣ, ки дар давраи густариши пандемияи "COVID - 19" бо мушкилиҳо дучор гаштаанд, намудҳои гуногунро доранд. Ҳиссаи 7,32% (3 адад) ташкилотҳои қарзии молиявӣ иттилоъ доданд, ки бо чунин намуди мушкилӣ - коҳиш ёфтани ҷалби пасандозҳои муҳлатнок, 24,39% (10 адад) – зиёдшавии бозпас гирифтани пасандозҳои муҳлатнок, 24,39 (10 адад) – коҳиш ёфтани пешниҳоди қарз, 26,83% (11 адад) - коҳиш ёфтани талабот ба қарз ва 17,07% (7 адад) – тағйирёбии фаъолияти воҳидҳои сохторӣ дучор шуданд.

Диаграммаи 2. Теъдоди дучоршавии ташкилотҳои қарзӣ бо намудҳои мушкилиҳо дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19”

Бояд қайд кард, ташкилотҳои қарзии молиявӣ, ки бо намудҳои гуногуни мушкилӣ дучор гаштаанд, сабабҳои худро доранд. Якумин мушкилие, ки ташкилотҳои қарзии молиявӣ дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19” бо он дучор гаштаанд, ин муайян намудани “Сабабҳои коҳиш ёфтани ҷалби пасандозҳои муҳлатнок дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19” мебошад.

Диаграммаи 3. Сабабҳои коҳиш ёфтани ҷалби пасандозҳои муҳлатнок дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19”

Аз маҷмӯи ҷавобҳои додашудаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ ба саволи **“Сабабҳои коҳиш ёфтани ҷалби пасандозҳои муҳлатнок дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19” –ро номбар намоед?”** маълум гардид, ки ҳиссаи 33% (3 адад) ташкилотҳои қарзии молиявӣ сабаби ҷой надоштани эҳтиёҷот ба пасандозҳои муҳлатнок ва ҳиссаи 11% (1 адад) – кифоятии сармоя, ҳиссаи 11% (1 адад) – афзудани хавфи дар оянда барнагардонидани пасандозҳо ва 45% (4 адад) дигар сабабҳо номбар намуданд. Бахусус ташкилотҳои қарзии молиявӣ дигар сабабҳои дучоршавӣ бо мушкилиҳоро номбар намудаанд, ки инҳоянд: бинобар мурочиат накардани мизочон, коҳиш ёфтани ҳавасмандии мизочон ва бо сабабҳои аз бонк вобаста набуда, бо ташаббуси худ мизочон.

Ҳамаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ дар назарсанҷӣ иштирокдошта эътироф намуданд, ки коҳишҳои ҷалби пасандозҳои муҳлатнок бо сабаби зиёдшавии хароҷот барои хизматрасонии ҷалби пасандозҳо алоқамандӣ надорад. Бо вучуди ин, 1 адад ташкилоти қарзӣ дучоршавии мушкилиҳоро ҷиҳати **коҳиш ёфтани ҷалби пасандозҳои муҳлатнок дар давраи паҳншавии бемории сироятии коронавирус бо сабаби афзудани хавфи дар оянда барнагардонидани пасандозҳо вобаста менамояд.** Ҳамзамон, қайд кардан бамаврид аст, ки ҳамаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ дар назарсанҷӣ иштирокдошта изҳори қаноатмандӣ карданд, ки ҷой доштани сарчашмаҳои дигари ҷалби пасандозҳо (ташкилотҳои қарзии молиявӣ дохилӣ, ташкилотҳои молиявӣ байналмилалӣ ва дигар) барои дучоршавӣ ба мушкилиҳо ҳамчун сабаби коҳиш ёфтани ҷалби пасандозҳои муҳлатнок мусоидат нанамудаанд.

Дигар омиле, ки ба мушкилиҳо дучор гаштани ташкилотҳои қарзии молиявӣ мусоидат намудааст, ин зиёдшавии бозпас гирифтани пасандозҳои муҳлатнок ба шумор меравад ва он ҳам сабабҳои гуногуни худро дорад.

Диаграммаи 4. Сабабҳои зиёдшавии бозпас гирифтани пасандозҳои муҳлатнок дар давраи густариши пандемияи “COVID – 19”

Тибқи ҷавобҳои пешниҳодгардидаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ ба саволи **“Сабабҳои зиёдшавии бозпас гирифтани пасандозҳои муҳлатнок дар давраи густариши пандемияи “COVID – 19” –ро номбар намоед?”** теъдоди 5 адад (14,71%) ташкилоти қарзӣ иттилоъ пешниҳод намуданд, ки зиёдшавии бозпас гирифтани пасандозҳои муҳлатнок асосан бо сабаби зиёдшавии хароҷоти истеъмолии муштарӣ, теъдоди 5 адад (14,71%) ташкилоти қарзӣ бо сабаби зиёдшавии хароҷот барои хариди доруворӣ ва табобат, теъдоди 2 адад (5,88%) ташкилоти қарзӣ бо сабаби болоравии қурби асёр, теъдоди 4 адад (11,76%) ташкилоти қарзӣ бо сабаби зиёдшавии майли муштарӣ барои захира намудани маҳсулотҳои озуқаворӣ, теъдоди 8 адад (23,53%) ташкилоти қарзӣ бо сабаби коҳиш ёфтани интиқоли маблағҳои пулӣ, теъдоди 1 адад (2,94%) ташкилоти қарзӣ бо сабаби табдил додани пули нақдӣ ба металҳои

қиматбаҳо (тилло, нуқра ва ғ.), теъдоди 4 адад (11,76%) ташкилоти қарзӣ бо сабаби афзудани хавфи дар оянда бозпас гирифта натавонистани пасандоз ва теъдоди 3 адад (8,82%) ташкилоти қарзӣ бо сабаби баландшавии сатҳи нархҳо алоқаманд мебошад. Илова бар ин, 2 адад (5,88%) ташкилоти қарзӣ - дигар сабабҳои зиёдшавии бозпас гирифтани пасандозҳои муҳлатнокро дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19” номбар намуданд, ки инҳоянд: воҳима дар давраи пандемияи “COVID - 19” ва бинобар коҳиш наёфтани бозпас гирифтани пасандозҳои муҳлатнок пешниҳод нашуд.

Мушкилие, ки дар давраи пандемияи “COVID - 19” ташкилотҳои қарзии молиявӣ дучор омаданд, ин коҳиш ёфтани пешниҳоди қарз ба ҳисоб меравад. Мавриди зикр аст, ки то давраи паҳншавии бемории сироятии “COVID - 19” дар самти қарздиҳӣ, ташкилотҳои қарзии молиявӣ кишвар фаъолияти худро баҳри татбиқ намудани як қатор чорабиниҳои зерин равона намуда буданд:

- таҷдид намудани сиёсати қарзӣ ҷиҳати дастрасии маблағҳои қарзӣ, қонеъ намудани талаботи мизочон ба тарзҳои нисбатан имтиёзнок ва аз ин ҳисоб зиёд намудани даромаднокии бонкҳо;

- қорӣ намудани хусусиятҳои имтиёзнок ба қарзҳо бо мақсади гуногуншакл намудани ҷойгиршавии маблағҳои сандуқи қарзӣ ва паст намудани дараҷаи хавфи концентратсия аз фишанги диверсификатсия намудани маҳсулотҳои қарзӣ;

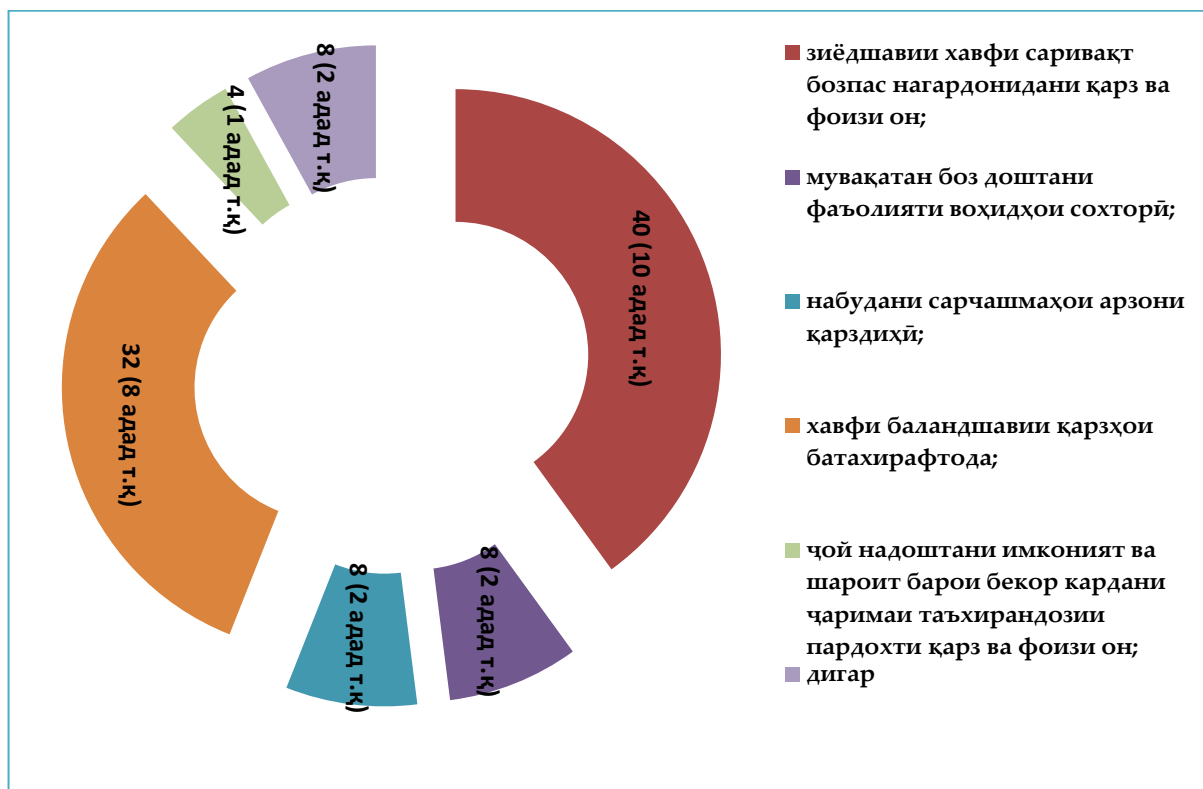
- таҳияи маҳсулоти нави қарзӣ ба самтҳои афзалиятнок ва ба ин васила зиёд намудани ҳаҷми қарз ба соҳаҳои истеҳсоли, бахусус истеҳсоли маҳсулотҳои ватании воридотивазкунанда, соҳибқории хурду миёна, рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ, инчунин барои табибон ва омӯзгорон, ҷиҳати дастгирии истеҳсолоти ватанӣ аз фоизҳои миёнавазни бозорӣ пастар;

- вусъат бахшидани амалияи ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ дар самти фаъолияти қарзӣ, бахусус тавассути кортҳои пардохтӣ .

Бояд тазаққур дод, ки дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19” ташкилотҳои қарзии молиявӣ ба як қатор мушкилиҳо дучор гаштанд, ки дар натиҷа аз тарафи онҳо коҳиш ёфтани пешниҳоди қарз

ба назар мерасад. Албатта, чунин коҳишбӣ сабабҳои худро дорад, ки метавон тибқи маълумоти назарсанҷӣ арзбӣ намуд.

Диаграммаи 5. Сабабҳои коҳиш ёфтани пешниҳоди қарз дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19”

Тавре аз ҷавобҳои додашудаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ ба саволи “Сабабҳои коҳиш ёфтани пешниҳоди қарз дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19” –ро номбар намоед”, бармеояд, аз маҷмӯи 16 адад ташкилотҳои қарзии молиявӣ теъдоди 9 адад (56,25%) ташкилоти қарзӣ изҳор намуданд, ки дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19” зери таъсири сабабҳо ба мушкилиҳое, ки дар натиҷа ба коҳишбӣи пешниҳоди қарз ба мизочон мусоидат намуданд, дучор омаданд. Ҳол он ки дар ҳамаи ин 9 ташкилоти қарзӣ барои пешниҳоди қарз норасоии маблағ барои додани қарз, зиёдшавии хароҷоти ғайриҷамдошт, ҷой надоштани шароит ва имконият барои пешниҳоди муҳлати имтиёзӣ барои пардохти фоизҳо ва мавҷуд набудани имконият барои тағйир додани реҷаи пардохти қарз ва фоизҳо мушоҳида нагардидааст.

Бо вучуди ин, аз миқдори умумии ҷавобҳои додашуда, ҳиссаи 40% -и ташкилотҳои қарзӣ коҳиш ёфтани пешниҳоди қарзхоро ба мизочон аз рӯи эҳтимолияти зиёдшавии хавфи саривақт бозпас нагардонидани қарз ва фоизи он алоқаманд менамоянд.

Тибқи маълумотҳои ҷамъбасти назарсанҷӣ ҳиссаи 8 фоизи (2 адад) ҷавобҳои додашудаи ташкилотҳои қарзӣ иттилоъ доданд, ки коҳиш ёфтани пешниҳоди қарзҳо ба мизочон бо сабаби муваққатан боздоштани фаъолияти сохторӣ робита дорад. Ҳиссаи **8,0 фоизи (2 адад)** ҷавобҳои додашудаи ташкилотҳои қарзӣ коҳиш ёфтани пешниҳоди қарзхоро ба мизочон бо **сабаби набудани сарчашмаҳои арзони қарздиҳӣ** асоснок кардаанд. Инчунин ҳиссаи **32 фоизи (8 адад)** ҷавобҳои додашудаи ташкилотҳои қарзӣ иброз доштанд, ки бо **сабаби хавфи баландшавии қарзҳои батаъхирафта** ҳамчун омили таъсиррасон ба коҳиш ёфтани пешниҳоди қарзҳо ба мизочон мусоидат намудааст. Бояд қайд кард, ки **4 фоизи (1 адад)** ҷавобҳои додашудаи ташкилотҳои қарзӣ **сабаби ҷой надоштани имконият ва шароит барои бекор кардани ҷаримаи таъхирандозии пардохти қарз ва фоизи онро** ҳамчун омили коҳиш ёфтани пешниҳоди қарз ҳисобидаст, ки дар натиҷа ташкилоти мазкур дар давраи пандемияи “COVID - 19” бо мушкилӣ дучор гаштааст. Дигар сабаби коҳиш ёфтани пешниҳоди қарз - “имконияти иқтисодии додани қарз ба сатҳи максималӣ расидааст” ва кам шудани дархости қарз аз тарафи мизочонро иброз доштанд.

Тавре дар боло қайд карда шуд, дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19” яке аз сабабҳои бо мушкилӣ дучор гаштани ташкилотҳои қарзии молиявӣ ин коҳиш ёфтани талабот ба қарз мебошад.

Диаграммаи 6. Сабабҳои коҳиш ёфтани талабот ба қарз дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19”, бо %

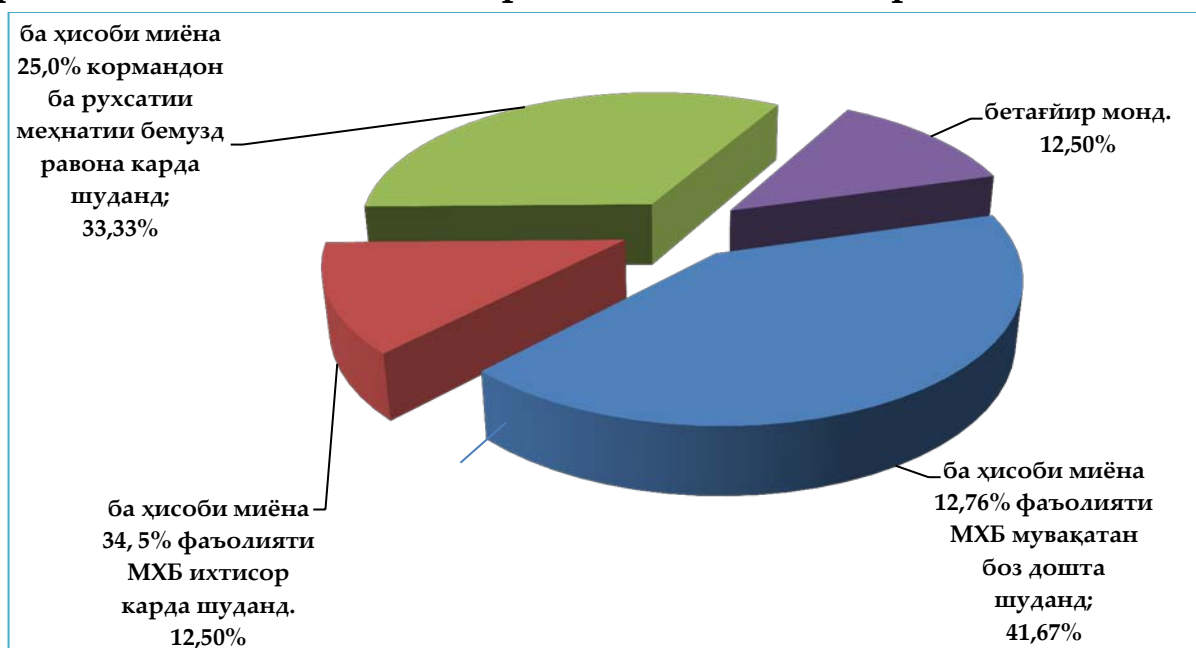
Тавре аз аксари ҷавобҳои додашудаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ ба саволи “Сабабҳои коҳиш ёфтани талабот ба қарз дар давраи густариши пандемияи “COVID - 19” –ро номбар намоед” маълум гардид, ки ҳиссаи 11,67 фоизи ташкилоти қарзии молиявӣ изҳор намуданд, ки яке аз сабабҳои коҳиш ёфтани талабот ба қарз ин аз ҷониби мизочон набудани эҳтиёҷот барои гирифтани қарз мебошад.

Дар давраи номбурда ҳиссаи **11,67 фоизи** ташкилотҳои қарзии молиявӣ изҳор намуданд, ки **зиёдшавии хавфи бозпас нагардонидани қарз ва фоизи он** омилест, ки на танҳо ба коҳишёбии пешниҳоди қарз аз ҷониби ташкилотҳои қарзии молиявӣ, инчунин коҳишёбии талаботи худ мизочон низ ба қарз мусоидат менамояд. Бахусус дар айни замон **қатъ/маҳдуд шудани фаъолияти дигар субъектҳои хоҷагидорӣ** мустақиман боиси маҳдудгардии талабот ба қарз гардидааст. Вобаста ба ин сабаби мазкур, аз ҷониби **18,33 фоизи** ташкилотҳои қарзии молиявӣ дар назарсанҷӣ иштироқдошта ҷавоб пешниҳод шудааст.

Бар асоси маълумотҳои ҷамъбасти назарсанҷӣ муайян карда шуд, ки **ихтисоршавии ҷойҳои корӣ сабаби дигарест**, ки ба коҳиш ёфтани талабот ба қарз мусоидат кардааст. Оид ба ин омили таъсиррасон **16,67 Ҷоизи** ҷавобҳои додашудаи ташкилотҳои қарзӣ шохидӣ медиҳанд. Таҳлили маълумотҳои ҷамъбасти назарсанҷӣ нишон дод, ки ҳиссаи **16,67 Ҷоизи** ҷавобҳои додашудаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ **коҳиш ёфтани содироти молу хизматрасониҳо** ва **20 Ҷоизи** ҷавобҳои ташкилоти қарзӣ **коҳиш ёфтани воридоти молу хизматрасониҳоро сабабгори коҳиш ёфтани талабот ба қарз** арзёбӣ намуданд. Дигар сабабҳое, ки аз тарафи ташкилотҳои қарзии молиявӣ пешниҳод гардидаанд, аз ҷумла дар маҷмӯъ тақлифот барои гирифтани қарз кам шудааст ва баста шудани сарҳадот ва боздошта шудани ҳамлу нақл боиси коҳиш ёфтани талабот ба қарз гардиданд.

Бояд ибраз намуд, тибқи ҷавобҳои додашудаи ташкилотҳои қарзии молиявии дар назарсанҷӣ иштирокдошта муайян карда шуд, ки густариши пандемияи “COVID - 19” мустақиман ба фаъолияти воҳидҳои сохтории 80 Ҷоизи ташкилотҳои қарзӣ таъсир расонидаст. Вале сабабҳои таъсиррасон ба фаъолияти воҳидҳои сохтории ташкилотҳои қарзии молиявӣ гуногун мебошанд.

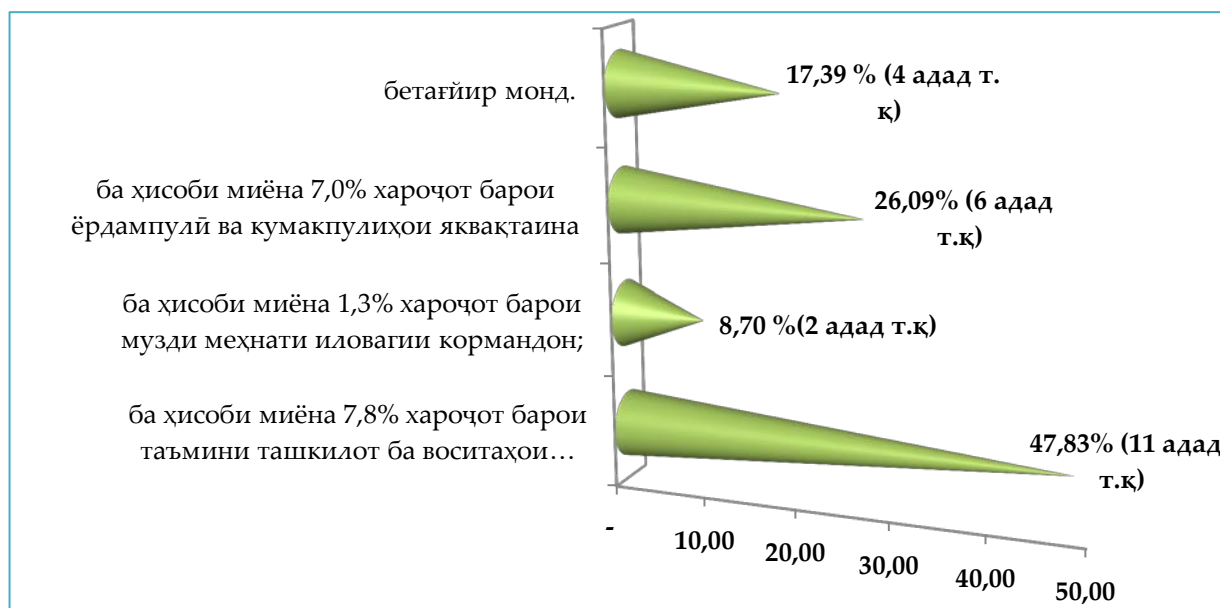
Диаграммаи 7. Таъсири густариши пандемияи “COVID - 19” ба фаъолияти воҳидҳои сохтории ташкилотҳои қарзӣ, бо %

Тибқи ҷавобҳои пешниҳодгардидаи ташкилотҳои қарзии молиявӣ ба саволи **“Густариши пандемияи “COVID - 19” ба фаъолияти воҳидҳои сохтори Шумо чӣ гуна таъсир расонид?”** метавон чунин натиҷагирӣ намуд: ҳиссаи **41,67 фоизи (10 адад)** ташкилоти қарзии молиявӣ иброз доштанд, ки дар фаъолияти воҳидҳои сохтори онҳо муваққатан боздошта шудани фаъолияти марказҳои хизматрасониҳои бонкӣ (МХБ) ҷой дорад ва ба ҳисоби миёна **12,76 фоизро** ташкил медиҳад. Ҳиссаи **12,5 фоизи (3 адад)** ташкилотҳои қарзии молиявӣ оид ба ихтисоршавии фаъолияти марказҳои хизматрасониҳои бонкӣ иттилоъ доданд, ки ба ҳисоби миёна сатҳи ихтисоршавии фаъолияти МХБ **34,5 фоизро** ташкил медиҳад. Ҳиссаи **33,33 фоизи (8 адад)** ташкилотҳои қарзии молиявӣ ба ҳисоби миёна **25,0 фоизи** кормандони худро ба рухсатии меҳнати бемуздравона намуданд. Танҳо ҳиссаи **12,5 фоизи (3 адад)** ташкилотҳои қарзии молиявӣ иброз намудаанд, ки густариши пандемияи “COVID -19” ба фаъолияти воҳидҳои сохтори онҳо таъсир нарасонида, бетағйир мондааст. Ҳамин тавр, муайян карда шуд, ки дар ташкилотҳои қарзии молиявӣ, ки дар фаъолияти воҳидҳои сохтори онҳо густариши пандемияи “COVID -19” нисбатан таъсир расонидааст, зухуроти ихтисоршавии кормандон ба назар намерасад.

Густариши пандемияи “COVID - 19” дар ҳама гуна мавридҳои баробар хароҷоти молиявӣ иловагиро дар фаъолияти ташкилотҳои қарзӣ тақозо менамояд. Лекин натиҷаи назарсанҷӣ собит менамояд, ки танҳо дар **4 адад (17,39%)** ташкилотҳои қарзии молиявӣ густариши пандемияи “COVID - 19” ба хароҷоти молиявӣ иловагӣ мусоидат нанамудааст, яъне бетағйир мондааст.

Диаграммаи 8. Густариши пандемияи “COVID - 19” ба хароҷоти молиявии иловагии ташкилотҳои қарзи молиявӣ

Чамбастии ҳисоби маълумотиҳои ниҳонии назарсанҷӣ доир ба саволи “Густариши пандемияи “COVID - 19” ба хароҷоти молиявии иловагии фаъолияти ташкилоти Шумо чӣ гуна таъсир расонид?” ба таври зайл собит менамояд: ҳиссаи 47,83 фоизи (11 адад) ташкилоти қарзӣ иттилоот доданд, ки ба ҳисоби миёна 7,8 фоизи хароҷот барои таъмини ташкилот бо воситаҳои ҷимоявӣ ва беҳдоштӣ, ҳиссаи 8,7 фоизи (2 адад) ташкилоти қарзӣ ба ҳисоби миёна 1,3 фоизи хароҷот барои музди меҳнати иловагии кормандон ва 26,09 фоизи (6 адад) ташкилоти қарзӣ ба ҳисоби миёна 7,0% хароҷот барои ёрдампулӣ ва кумакпулиҳои яквақтаина равона карда шудаанд.

**Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии
БМТ**